

Sulejman DEVEDŽIĆ, Mr. Hasan BERBEROVIĆ

Prerada drveta na području opštine Gračanica prije osnivanja "Jadrine"

(fragmenti iz neobjavljenog rukopisa Monografije preduzeća "Jadrina")

Drvno-industrijsko preduzeće "Jadrina" u Gračanici formirano je polovinom 1964. godine integracijom pilane Bosansko Petrovo Selo, pilane Karanovac i stolarsko-tapetarskog pogona tadašnjeg zanatskog preduzeća "Partizan" u Gračanici. Stoga ćemo se ovdje osvrnuti na njihov razvoj prije udruživanja i osnivanja "Jadrine".

Prerada drveta u ovom kraju, inače, ima dosta dugu tradiciju. Eksploatacija šuma i prerada drveta vršila se još u vrijeme otomanske carevine, ali industrijska prerada počinje tek poslije dolaska Austro-Ugarske 1878. godine.

Pilana Bosansko Petrovo Selo

Pilanu u Bosanskom Petrovom Selu osnovali su mađarski preduzimači 1891. godine. U početku je radila s jednim gaterom na vodeni pogon, a nalazila se na lokaciji sadašnje Zdravstvene stanice u tom selu. U 1895. godini Pilana se izmješta na sadašnju lokaciju, bliže željezničkoj stanici. Umjesto vodenog, u nju se instaliraju postrojenja na parni pogon. Za prevoz oblovine iz

Ozrena do 1900. godine izgrađena je pruga u dužini od 17 kilometara. Nešto kasnije ugrađuje se još jedan gater. Do kraja Prvog svjetskog rata, u Pilani je prerađivano prosječno oko 25.000 kubnih metara drvne mase iz Ozrena.

U 1922. godini mađarski vlasnici prodaju pilanu jednom američko-srpskom akcionarskom društvu koje proširuje posao, ugrađuje još jedan gater, parionu za bukovinu i kolosijek do željezničke stanice. Nakon izbijanja Drugog svjetskog rata, okupacione, odnosno vlasti NDH demontiraju pilanska postrojenja i prenose ih negdje u Hrvatsku.

Tek 1953. godine, Zemljaradnička zadruga Bosansko Petrovo Selo nabavlja jedan gater, lokomobil¹ i štuc i tako obnavlja rad ove pilane. U 1960. godini ova pilana posjedovala je i dvije komore za parenje bukovine. U sastavu Zadruga pilana je radila do kraja 1963. godine, kada se priključuje Trgovačkom preduzeću "Ozrenka", da bi 31.5.1964. ušla u sastav novoformiranog Drvno-industrijskog preduzeća "Jadrina" Gračanica.

Pilana Karanovac

Pilana Karanovac nalazi se na pruzi Tuzla - Doboj, udaljena dva kilometra od Željezničke stanice Kranovac Novi, a četiri kilometra od Gračanice. Osnovana je ranije, kao privatna firma Todora Lukića iz Boljanića. Obnovljena je i ponovo puštena u rad 1946. godine. Jedno vrijeme radila je u sastavu preduzeća "Ozren" iz Gračanice, kada je na njenom čelu bio Asim Osmanbegović.

¹ Lokomobil (lat. Loco mobilis s mjesta pokretljiv) prenosna (ili: pokretna) parna mašina.

Od objekata, Pilana je koristila drvenu pilansku halu, mašinsko odješenje i druge manje objekte. Koristila je jedan prilično dotrajaao gater i dvije kružne pile. U drugi objekt, u kojem se nalazila ložiona, bila je smještena lokomobila koja je proizvodila paru za pilanska postrojenja i grijanje. Godišnje se u prosjeku rezalo 12.000 kubnih metara oblovine, pretežno bukovine i nešto borovine. Trupci su nabavljani sa Ozrena, Han Pijeska, Careve Čuprije i Gostovića.

U periodu 1953 - 1958. godina Pilana je zapadala u teškoće, kako zbog nedostatka oblovine, tako i zbog kadrovskih i drugih problema, među koje spada i drveni most preko rijeke Spreče.

Dolaskom Saliha Mulahusejnovića za upravnika Pilane, 1958. godine, počinje njen postepeni oporavak. Nabavlja se bolja oblovinna i obnavlja isporuka rezane građe, ali počinje i njena djelimična prerada na takozvane četvrtače, elemente za stolariju i željezničke pragove mašinama koje su kao poklon dobivene od Koksare Lukavac. Četvrtače, letvice i elemnti za stolariju isporučuju se za KLI Logatec i "Savinja" Celje.

U 1960. godini, za upravnika Pilane postavljen je Mahmut Hadžić. Pilana sa stolarijom tada je zapošljavala oko 40 radnika. U 1961. godini, dužnost upravnika Pilane preuzeo je je Danko Nedeljković. I ova pilana početkom 1964. godine "prolazi" kroz Trgovačko preduzeće "Ozrenka", da bi zatim, kroz nekoliko mjeseci, postala sastavni dio novoformiranog Drvno-industrijskog preduzeća "Jadrina".

Stolarsko-tapetarski pogon Zanatskog preduzeća "Partizan"

Gračanica je odavnina poznata kao mjesto u kojem su se razvijali i obavljali različiti zanatski radovi, kao što su zlatari, čurčije, abadžije, kovači, krojači, sedlari i drugi. Pored navedenih zanata i zanatlija, Gračanica je bila prepoznatljiva i po svojim dobrim i vrijednim stolarima.

U 1945. godini postojalo je više privatnih stolarskih radionica, među kojima su najpoznatije bile: Korjenić Ibrahima (u zgradi u kojoj je danas restoran "Gaj"), Čehajić Alje (do restorana "Gaj"), Helić Mehe (na Drafničima), Helić Sejde (u blizini današnje autobuske stanice), Purač Galiba (na Ritašićima) itd.

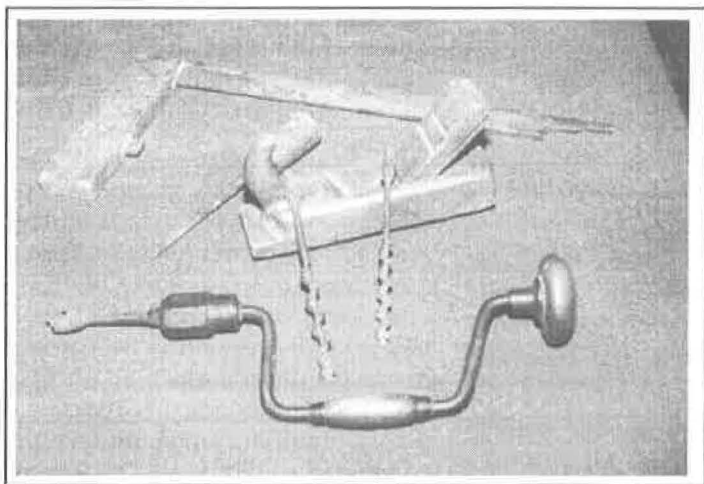
Početakom 1946. godine skoro svi ovi stolari udružili su se u Stolarsku zadrugu. Svaki od njih imao je po jednog - dva radnika i učenika. Avdo Mula-bdić, penzionisani radnik "Jadrine", koji je cijeli svoj radni vijek proveo u ovom preduzeću sjeća se Alje Sulejmanovića kao jednog od najstarijih radnika, a među prvim učenicima bili su Javer Suman i Izudin Hadžihanovići.

U početku, Zadruga je radila u starom hotelu (na skveru) koji će kasnije biti srušen. Ta je zgrada bila malena, dotrajala i nepovoljna za ove poslove, pa je Zadruga nekoliko puta morala mijenjati "krov nad glavom". Radila je u Francovom mlinu (objekat na mjestu sadašnje zgrade "Gracija", preko puta Mejdan džedid - šarene džamije), u Domu partizana, staroj zgradi kod Bijele džamije itd. Rukovodilac Zadruge bio je Ibrahim Korjenić, a glavni poslovođa Nikola Havelka. Kao majstori u Zadruzi su radili Savo Nedić, Aljo Čehajić, Ismet

Salihbašić, Mustafa Hafiskadić. Učenici su praksu obavljali u Zadruzi, a teoretski dio u Školi učenika u privredi u Gračanici.

“U Zadruzi se uglavnom radilo po narudžbi”, kaže Hazim Gopo, nekadašnji učenik, a sada penzionisani radnik “Jadrine”. “To su bila vrata, prozori, kuhinje. Proizvodnja je bila zanatska - pojedinačna. Jedan radnik radio je zasebno jedan proizvod u cjelini.”

Zadruga je samostalno radila do 1.7.1947. godine, kada se udružuje u Privredno preduzeće Sreskog narod-

nog odbora Gračanica, u koje se, osim stolara, po direktivi udružuju zidari, metalci i još neki zanati. Iz ovog državnog preduzeća Stolarija se izdvaja 1951. godine. Organizuje se kao samostalna stolarska radionica “Ozren”, u kojoj je direktor bio Ibrahim Korjenić. Radila je sve do 1956. godine u neuslovnom prostoru pomenutog hotela na skveru, kada se sa svoja 23 radnika preseljava u radionički prostor koji je sama izgradila na mjestu gdje se sada nalazi zgrada Distributivnog centra u Stublu. Sljedeće, 1957. godine,

Stolarska radionica se integriše u Zanatsko preduzeće “Partizan”, koje u svom sastavu imalo još i pogon građevinskih zanata, građevinarstva i metalški pogon. Iz njih će se kasnije razviti posebna preduzeća, odnosno tvornice.

Zanimljivo je pratiti rad i razvoj Stolarsko-tapetarškog pogona, koji je u sastavu Zanatskog preduzeća “Partizan” ostao do 1964. godine. U tom periodu značajna su i vrlo uočljiva nastojanja da se usavrši način proizvodnje, da se prevlada čisto zanatski način rada, da se uvede

podjela rada, proširi obim i poboljša kvalitet proizvodnje i iznalaze novi proizvodni programi.

Preseljenjem stolarskog pogona u nove radioničke prostore u ulici Stubo, u Gračanici nisu riješeni problemi radnog

prostora, jer su te prostorije bile nedovoljne, malene i nefunkcionalne. Stolarija je radila na spratu. Njen poslovođa bio je Hajrudin Čajić. U 1958. godini izvršena je manja podjela rada u Stolariji - na “mašinsko” i “ručno” odjeljenje. Pomoću nekoliko jednostavnih mašina u “Mašinskom” se obrađivala građa, a onda je ta obrada nastavljena u “Ručnom”, “Tako je ostalo sve do 1963. godine”, kaže Hazim Gopo.

U 1959. godini, u sastavu Stolarskog pogona osnovana je i Tapetarija. Iz Tešnja je dovedeno nekoliko majstora - tapetara: Muhamed Agić, za poslovođu tapetarije, zatim Smajl Agić, a 1.2.1960. godine i Meho Smailbegović, koji je po odlasku Agića bio poslovođa Tapetarije do 1981. godine, sagradio kuću u Gračanici i sada ovdje živi kao penzionisani radnik "Jadrine".

Tapetarija je bila smještena u prizemlju pomenute zgrade u Stublu, ali se radilo i kod Bijele džamije, u sadašnjoj zgradi poljoprivredne apoteke Zemljoradničke zadruge "Gračanka". Krajem 1960. godine Tapetarija je preseljena u Sočkovac, gdje je radila do 26.6.1961. godine. U ovom periodu vršena je obuka radnika za poslove tapetara. Među prvima, obuku su završili braća Nijaz i Ramiz Vošanović, Aljo Sulejmanović, Ševko Spahić i dr. Prvi kvalifikovani tapetar iz Gračanice, koji je završio Školu učenika u privredi 1958. godine, bio je spomenuti Avdo Mulavdić.

U okviru Zanatskog preduzeća "Partizan", njegov tadašnji direktor Rizah Suman kao i odgovorni ljudi i radnici Stolarsko-tapetarskog pogona mnogo su radili na obezbjeđenju boljih uslova rada i usavršavanju proizvodnje u tom pogonu. U tom cilju, 1961. godine na temeljima škole u Lipi (bivši "Olimp"- sadašnji Salon "Ozrenke") izgrađena je nova zgrada, u koju se Stolarsko-tapetarski pogon "preselio" 26.6.1961. godine. Dobar dio zgrade izgrađen je dobrovoljnim radom. "Po završetku posla, u 15 sati, mi smo se zaprežnim kolima iz Sočkova prebacivali na izgradnju te zgrade u Gračanici", kaže Meho Smajlović. Na ovim akcijama učestvovala su i žene-radnice, među kojima i Ismeta Kenjar, pogonski knjigovođa. "Osim toga, radnici su

deset mjeseci izdvajali po 20% od plaće za izgradnju Stolarsko-tapetarskog pogona", kaže Rizo Suman, nekadašnji direktor "Partizana".

U pogonu se tada proizvodilo: kauč, otoman, feder-madrac i ležaj. Radilo se po narudžbi, ali i za tržište. U Stolariji su rađene spavaće sobe i komadni namještaj. U Tapetariji se radilo pojedinačno, ručno, a kao punilo za kauče koristila se takozvana afrik-trava, jezerska trava i vata. Na sklapanju uložaka za kauče radili su stolari Javer Suman i Suljo Duraković.

U nastojanju da se uvede savremeniji način rada, radilo se i na obezbjeđivanju stručnih kadrova. Postepeno je preovladavala svijest o velikom značaju prelaska na industrijski način rada, jer je on omogućavao proizvodnju kvalitetnijih i savremenijih proizvoda, lakši njihov plasman i izlazak na tržište, veće zarade i bolji standard radnika. S tim je ciljem 1962. godine za upravnika Stolarsko-tapetarskog pogona postavljen Aco Ginder, kojeg smo, kako kaže Rizo Suman, "doveli" iz "Jele" Šabac, gdje je bio na dužnosti tehničkog direktora.

Tada je uveden rad po fazama, ali je i dalje ostao ručni rad. Prema sjećanju Mehe Smailbegovića, u Tapetariji su tada uvedene sljedeće faze rada: vezanje federa, punjenje travom, punjenje vatom i presvlačenje. Ove faze radnici su radili pojedinačno i ručno. Takav način rada bio je sve do ulaska ovog pogona u sastav "Jadrine".

Osnivanje Drvno-industrijskog preduzeća "Jadrina"

U 1964. godini postojalo je više preduslova i razloga na osnovu kojih je došlo do pokretanja inicijative za

udruživanje i objedinjavanje pogona za preradu drveta na području opštine Gračanica u jedno preduzeće. Jedan od najvažnijih bio je zahtjev za boljim korišćenjem drveta kao sirovine i što većom njegovom finalizacijom. Udruživanje pilana i finalne prerade drveta trebalo je da obezbijedi bolje korišćenje stručnih kadrova, skladniji razvoj primarne i finalne prerade drveta, postizanje boljih rezultata u poslovanju itd.

Pilane u Bosanskom Petrovom Selu i Karanovcu godinu-dvije ranije ušle su u sastav Trgovinskog preduzeća "Ozrenka" u Gračanici. U međuvremenu, donesen je zakon po kojem trgovinska preduzeća u svom sastavu nisu više mogla imati proizvodne pogone, pa su se pomenute pilane morale izdvojiti iz sastava Preduzeća za promet i preradu drvnih sortimenata "Ozrenka". Nekako u to vrijeme objavljena je i Uredba o uslovima za osnivanje i rad preduzeća za preradu drveta (Sl. list SR BiH br. 36/63 i br. 10/64), što je takođe ubrzalo proces objedinjavanja kapaciteta prerade drveta na opštini Gračanica.

Sagledavajući potrebu objedinjavanja tih kapaciteta, a u cilju boljeg i ispješnjeg njihovog razvoja, radnički savjeti Preduzeća za promet i preradu drveta "Ozrenka" i Zanatsko-proizvodnog preduzeća "Partizan" u Gračanici, na zajedničkoj sjednici održanoj 22. aprila 1964. godine, donose odluku da se pilanski pogon u Bosanskom Petrovom Selu i pogon za mehaničku preradu drveta u Karanovcu izdvoje iz sastava Preduzeća "Ozrenka", a stolarsko-tapetarski pogon iz sastava Zanatsko-proizvodnog preduzeća "Partizan" i spajanjem osnuju novo preduzeće pod nazivom Drvno-

industrijsko preduzeće "Jadrina" Gračanica. Ovo je bio prvi slučaj da su jedno preduzeće osnovala dva druga preduzeća - jer su to, mahom, činili državni organi.

Drvno industrijsko preduzeće "Jadrina" Gračanica upisano je u registar privrednih organizacija kod Okružnog privrednog suda u Tuzli 5.5.1964. godine pod brojem FI-365/64. Preduzeće je registrovano za primarnu preradu drveta, izradu namještaja, rezane građe i drugih drvnih sortimenata. Osnivanje Preduzeća odobreno je Rješenjem Skupštine opštine Gračanica broj 03-3523/1 od 29.6.1964. godine. Novoformirano preduzeće počelo je sa radom 1. juna 1964. godine sa pogonima pilana u Bosanskom Petrovom Selu i Karanovcu. Mjesec dana kasnije, 1. jula 1964. godine priključuje im se i Stolarsko-tapetarski pogon kao okosnica tog preduzeća.

Upravo kada su počele pripreme za osnivanje "Jadrine", u aprilu 1964. godine, dužnost direktora Zanatskog preduzeća "Partizan" preuzeo je pomenuti Ginder Aleksandar, koji je istovremeno, kako smo i naveli, bio i upravnik Stolarsko-tapetarskog pogona. Svojim radom i stručnim znanjem podsticao je pomenute integracione procese i znatno doprinio osnivanju "Jadrine". Isto tako, značajan udio u tome imao je i Rizah Suman, tadašnji predsjednik Skupštine opštine Gračanica, a raniji direktor Zanatskog preduzeća "Partizan". To nije išlo sasvim glatko, jer je bilo i suprotnih mišljenja i otvorenih nastojanja da se onemoguću udruživanje pomenutih pilana i Stolarsko-tapetarskog pogona u jedinstveno preduzeće.

S. Kulović, Netresin vez